

Voorzieningenrechter afd. bestuursrechtspraak Raad van State
T.a.v. de heer J. Jhauw
Postbus 20019, Den Haag

betr. zaaknummer 201810151/1/Ri – ref. Mr. E. Schippers - 1 februari 2019

14 februari 2019

Hoogedelgestrengde voorzieningenrechter,

Hierbij mijn antwoord op bovengenoemd verweerschrift d.d. 1 februari 2019.
Gezien de datum van de brief van mr. E. Schippers, veronderstel ik dat de brief geen rechtstreeks antwoord bevat op mijn brief d.d. 31 januari 2019.
In deze brief vraag ik uw aandacht voor de samenhang tussen mijn beroep tegen de gecoördineerd genomen en bekendgemaakte besluiten voor de versterking van de Markermeerdijken, én voor het geschetste alternatief in mijn voorlopige voorziening.
Tussen beiden bestaat een formele en inhoudelijke relatie.

Het verweer t.a.v. mij (129-156) begint met een correct adres maar module 6 in plaats van 7. Haar conclusie: *Er vindt hier geen asverschuiving of afgraving van de bestaande dijk plaats. De locatie van appellant is aangegeven in bijlage 20 bij dit verweerschrift.*
De afgraving ter plaatse is 85% tenzij de plannen inmiddels gewijzigd zijn

Mijn brief van 31.01.2019 p.3 beschrijft het resultaat van de Gecoördineerd genomen en bekendgemaakte besluiten voor de versterking van de Markermeerdijken:

Resultaat: cultuurhistorische dijk in Noord-Holland voor 75 tot 100% afgraven, dit alles in strijd met het besluit van provincie N-H (2010); internationale verdragen, én bestaande regelgeving, nu monddood via 'Verklaringen van geen bedenkingen'.

De brief vermeldt vervolgens dat mijn zienswijze en die van de andere inwoners van module 7 Zeevang *lijken te zijn gericht het ontwerp-projectplan. De zienswijzen zijn behandeld in de Nota van Beantwoording...*

Het woord *lijken* is eufemistisch taalgebruik. De antwoorden in de **Nota van Beantwoording** op mijn zienswijze (513-524) zijn uitvoerig, zoals ook bij de andere zienswijzen maar zelden adequaat. Ad 1 **Zienswijze ZW-0091: Indiener 91 Module 07, Integraal**: beschrijft de dijk als een organische gestalte. Het antwoord daarop luidt: *één van de ontwerpuitgangspunten is het behoud van het kronkelend karakter van de dijk. Daarmee blijven de bochten dus behouden.* Dit antwoord raakt kant noch wal.

De film van de dijk die U in een verkorte versie ziet tijdens de zitting, laat één dijk zien, niet een aantal oeverdijken, asverschuivingen, met daarvoor een afgegraven dijk, gereduceerd tot grondstof. Antwoord onder 2: *Satellietbeelden zijn niet bruikbaar in de modellen...voor de versterking.* Ja, allicht niet. Maar mijn verwijt is dat de satellietbeelden niet gebruikt worden

voor de versterking van de bestaande monumentale dijk! Die dijk is al jaren van het toneel verdwenen, zonder dat dit duidelijk gezegd werd.

Dit is de achtergrond voor onderstaande alinea, p.1 van mijn brief d.d. 31.01.2019.

De keus van de wederpartij voor de oeverdijk – zie p.p. 6 en 7 van mijn beroep, is een rechtstreeks gevolg van het verwerpen door de wederpartij van *alle* analyses en argumenten voor de versterking van de bestaande dijk. De keus voor de oeverdijk is ingegeven door *doelverklaringen*. **De wederpartij combineert twee doelstellingen: versterking enerzijds en meekoppelprojecten anderzijds, met de 'oeverdijk' als spil tussen oorzakelijke en doelgerichte verklaringen.** Als de 'oeverdijk' de functie van versterking van de Oude Dijk overneemt, en daardoor ook meekoppelprojecten kan faciliteren, *hoeft de bestaande dijk NIET te worden versterkt*, en kan de *Alliantie Markermeerdijken (AMMD) de opdracht uit 2006 negeren*.

Dit verklaart ook antwoord 4: *Er is geen reden om te wachten op nieuwere technieken. Bewezen sterkte is toegepast in het ontwerp.*

Deze opmerking is onzinnig want *Bewezen sterkte* betreft de sterkte van de bestaande Zuyderzeedijk; niet van een reeks zogenaamde Markermeerdijken.

Ad 5: FE: *Het hoogheemraadschap maakt op bewoners en deskundigen een ongeloofwaardige indruk.* Antwoord: *HHNK is al in een vroeg stadium van de planvoorbereiding gestart met participatie.*

Er is sinds 2015 geen sprake geweest van participatie, uitsluitend van pogingen tot assimilatie, waarin **vervanging van de bestaande monumentale dijk door oeverdijken ++**, het doel was en is. Maar dit werd niet rechtstreeks gezegd...jarenlang werd de schijn van 'participatie' opgehouden terwijl HHNK en Provinciaal bestuur wel beter wisten, en tenslotte ook G.S. in meerderheid wisten te overtuigen voor hun doelstelling te stemmen.

Dit tijdrovende omzichtige proces maakt de jarenlange procedure retrospectief inzichtelijk en tegelijk zo verwerpelijk. Bewoners en deskundigen dachten invloed te kunnen uitoefenen. Ik zelf wist sinds een voorlichtingsbijeenkomst op 2 februari 2015 om 23.00 's avonds dat de teerling geworpen was. De voorlichter zei letterlijk tegen mij: **Als dit zo doorgaat, wordt het een Raad van State-zaak.** Ik begreep daaruit dat de beslissing onomkeerbaar was zonder dat dit openlijk gezegd noch geloofd werd, ook niet in eigen kring. Mijn rol werd die van Cassandra die de ondergang van de stad Troje voorspelde. Cf. *PARTICIPATIE* Voorlopige Voorziening (112-116) bijlage VI van mijn Zienswijze.

Ad 6: FE: *doet samenwerking (tussen opdrachtgever en opdrachtnemers) op feitelijk paritaire basis, geen afbreuk aan de bestuurlijke verantwoordelijkheid.* Antwoord: *HHNK is de formele opdrachtgever. De private samenwerking heeft de vorm van een Alliantie waarvan HHNK onderdeel is.... De besluitvorming over de plannen vindt echter plaats binnen het publieke domein....* F E: maar binnen het kader van geheimhouding op diverse gebieden, waaronder financiën en expertise.

Ad 7 en 8: FE: monumentale status van de Zuyderzeedijk en zijn devaluatie door naamsverandering in Markermeerdijken, wordt gepareerd met: *het afwegingskader voor het*

monument wordt gevormd door de provinciale Erfgoedverordening...en de daarvoor benodigde (omgevings)vergunning wordt verleend door Gedeputeerde Staten van Noord-Holland. De historie houdt niet op in het verleden.

Ad 8: FE: *Naamsverandering getuigt van gebrek aan historisch besef.* **Antwoord:** *De historie houdt niet op in het verleden.* FE: *wel de Zuyderzeedijk.*

Ad 9: FE: *Hoe kan een ontwerpplan gemaakt worden zonder adviezen van Frits Palmboom en advies van de Rijksadviseurs voor Landschap en de fysieke leefomgeving?* **Antwoord:** *KRK (Kader Ruimtelijke Kwaliteit) wordt opgevat als de meerwaarde die ontstaat (sic!) als...natuur, cultuurhistorie, archeologie, recreatie, landschap en ruimte met elkaar in verband worden gebracht.*

FE: *een optelsom van zelfstandige naamwoorden...landschap en ruimte worden met elkaar in verband gebracht. Kan het nog erger?*

Ad 10: FE: *Waarom in 2002 van tertiair naar primaire dijk?* **Antwoord:** *Markermeer werd aangewezen als buitenwater... in de zin van de Wet op de waterkering...het risico van het Markermeer als gevarenbron voor overstromingen vergelijkbaar met het IJsselmeer.*

Ad 11: FE: *een overbodige ingreep met hoge kosten (Deltares).* **Antwoord:** *In 2006 zijn grote delen van de dijk al afgekeurd, daarmee staat vast dat de dijken niet meer voldoen.*

Ad 12-14 vermoeiend en minder relevant.

Ad 15-16: FE: *Indiener stelt dat de dijk zelf de beeldbepalende grens is tussen het land en water.* Indiener geeft aan dat er geen sprake is van een overkoepelende visie op de waarden cultuur en natuur...er is sprake van *een legpuzzel van verschillende belangen.*

Antwoord: *behalve de wettelijke veiligheidsnorm... zal de dijk in zijn nieuwe vorm weer ingepast moeten worden in de omgeving...Vandaar dat de doelstelling in het Projectplan is omschreven als tweeledig ...*

Vanuit een context-loze ahistorische beschrijving vervangen Provincie en HHNK de oorspronkelijke opdracht uit 2006 voor een tweeledige doelstelling: versterking en meekoppelprojecten.

Drie keuzes volgen elkaar op als oorzaak en gevolg:

1. *hoogheemraadschap heeft zijn eigen afweging gemaakt voor de versterkingsoplossing;*
2. *de versterkingsoplossing is de oeverdijk;*
3. *de oeverdijk realiseert de meekoppelkans (niet omgekeerd).*

ad 3: *ik herleid de uitspraak (3) tot een formele propositie: als p, dan q, met p als oeverdijk, en q als meekoppelkans.*

Een valide redenatie, zowel logisch als empirisch, impliceert: *niet omgekeerd*, want uit *q* volgt geen *p*. Je kunt oorzaak en gevolg niet straffeloos omkeren.

We kunnen wel de *oorzakelijke relatie tussen p en q* formaliseren: *als niet-q, dan niet-p*: zonder *q* (meekoppelkans) geen *p* (oeverdijk).

Hierdoor komt de oorzakelijke relatie tussen 1, 2 en 3, volledig te rusten op (1): de eigen

afweging voor de versterkingsoplossing.

Die keus is tegengesteld en dus in tegenspraak met alle argumenten voor Bewezen sterkte. De keus is een doelgerichte redenering die niet voortvloeit uit de oorspronkelijke opdracht in 2006, maar uit belangen die niet inherent zijn aan de opdracht. Er is sprake van misverstand, dan wel misleiding in de HHNK-redenering. Als blijkt dat de redenering op bewuste misleiding berust, zelfs van moedwil. Cf. Beroepschrift p.6

Ad 17-19: FE: de rol van de MER en Cees Stam: zie hiervoor **Ontwerp Projectplan Waterwet (42) 50-55**; antwoord is een beschrijving van de rol van de MER zonder inhoudelijke argumentatie. Men poneert simpelweg: *In een MER worden de milieueffecten systematisch, transparant en objectief in beeld gebracht.* Cf. Ad 25 - Antwoord

Ad 20-23: FE: *Indiener beklagt zich over de herbestemming en commercialisering van de monumentale dijk*; het lyrisch en misleidend taalgebruik; het gebruik van de term 'adaptief' zonder te handelen naar de letter en de geest van samenwerking met Delta 2015, en dat het hoogheemraadschap zonder duidelijk plan beslissingen forceert in de aanloop- naar 2017
Antwoord: *Er is geen sprake van herbestemming of commercialisering van de dijk.... Subsidie vanuit het landelijke programma HWBP-2 komt alleen in aanmerking indien de ontwerpen voldoen aan de eisen sober, robuust, doelmatig.... De urgentie van de Versterking komt voort uit de wettelijke eisen van waterveiligheid en niet vanuit financiële overwegingen aan de zijde van het hoogheemraadschap. Zie brief 6-7.*

Ad 25: FE: *doelstelling is het gevolg van een belangenafweging waarbij de begrippen niet gedefinieerd zijn. Alsof landschap, ecologie, cultuurhistorie etc. van de 800 jaar oude dijk niet intrinsiek verweven zijn. Het onderzoek van de MER auteurs zou daarom van mindere kwaliteit zijn, vanwege het ontbreken van consistent onderzoek met een duidelijke explicitering van gehanteerde doelen en waarden in onderlinge samenhang.*

Antwoord: *het MER deel A bevat alleen de hoofdlijnen...deel B van het MER geeft een specifieke onderbouwing van de milieueffecten van de verschillende alternatieven per module...Met deze wijze van beoordeling zijn de milieueffecten van de alternatieven 'meetbaar'...Het MER geeft geen waardeoordeel over de alternatieven...De uiteindelijke belangenafweging vindt plaats in de te nemen besluiten, zoals het projectplan en de te verlenen vergunningen/ontheffingen en de daarbij behorende onderliggende documenten.*

Conclusie zienswijze: Deze zienswijze leidt niet tot een wijziging in een van de besluiten benodigd voor het project Versterking Markermeerdijken.

Dezelfde conclusie staat ettelijke keren onder de ingediende zienswijze, soms met een kleine handreiking. *Er gaapt een afgrond tussen Nota van Beantwoording en inzenders.*

Opnieuw de vraag: *wat is hier gaande?*

Niemand die deze vraag beter kan beantwoorden dan de eerste Deltacommissaris van Nederland. Roel Bekker, auteur van Marathonlopers rond het Binnenhof – Topambtenaren bij het rijk 1970-2010 (ed. 2012) noemt Wim Kuijken, secretaris-generaal van 1995 tot 2010, iemand die "anderen graag liet scoren en niet zelf met de eer wilde strijken". Bekker constateert dat de kloof tussen politici en ambtenaren

groeit. Politici zijn meer en meer gericht op korte termijnresultaten. Of, zoals Bekker het zegt: “Het gaat ze om electoraal gewin, het aankondigen van heldendaden. Imago telt meer dan inhoud.” Vroeger trokken politici en ambtenaren samen op – nu wordt de ambtelijke macht teruggedrongen, aldus Bekker. “Ambtenaren moeten vooral meedenken met de politiek.” Het openbaar bestuur is de dupe van die groeiende kloof. **Als de kwaliteit van openbaar bestuur daalt, is dat slecht voor de legitimiteit van het democratisch bestel.** [NRC 12 april 2012]

Wat Roel Bekker vanuit zijn hart denkt, staat op de eerste pagina van de 439 p.p.:

‘It has always seemed strange to me.’ said Doc. ‘The things we admire in men, kindness and generosity, openness, honesty, understanding and feeling are the concomitants of failure in our system. And those traits we detest, sharpness, greed, acquisitiveness, meanness, egotism and self-interest are the traits of success. And while men admire the qualities of the first, they love the produce of the second.’
John Steinbeck, *Cannery Row*, p.140

Arjen Schreuder in gesprek met Wim Kuijken: **Wat heeft u bereikt?**

“Waar ik nog het meest trots op ben, is dat iedereen is gaan meedoen met een hoog, nationaal doel: dit land veilig en leefbaar houden. Je kunt dat als Rijkswaterstaat, waterschap, provincie of gemeente niet in je eentje....

De samenwerking ligt ook voor de hand, want iedereen heeft een belang. Als je aan de Maas gaat sleutelen, heeft Rotterdam daar last van.

Als je iets in de IJssel doet, heeft dat effect op de Waddenzee.”

Wat heeft u geleerd? Dat de opgave om het land veilig en leefbaar te houden een eigentijdse overheid vraagt die oprecht over haar eigen grenzen heen kijkt en samenwerkt. Dat je luistert naar elkaar, samen feiten verzamelt en deelt, dat je mogelijke keuzes wetenschappelijk laat reviewen...

Was het vroeger zo onfatsoenlijk?...Het programma *Ruimte voor de Rivier*,* dat er trouwens al was voor ik aantrad, heeft laten zien dat het anders kan. Dat niet een Deltadienst even komt bouwen maar dat je met zijn allen probeert te bepalen hoe je het beste een veiligheidsnorm kunt halen.

En de omgang met burgers? Burgers begrijpen heel goed dat we een laag gelegen land zijn...Tijdens werkbezoeken aan het begin van mijn baan kwam ik heel veel onteigeningen tegen bij dijkversterkingen. Die zijn er bijna niet meer.

Er is nog steeds veel weerstand.” Er is pijn. Bij de Markermeerdijken is men ondanks driehonderd bijeenkomsten niet tot elkaar gekomen. Dat kan gebeuren. Maar het gaat ook om *the tone of voice*. Ik heb in dit land toch net iets te vaak tegen bewoners horen zeggen dat hun plannen te duur waren...Zijn er misschien ook nog inhoudelijke argumenten?

- *Dichter en schrijver Willem van Toorn, met de kunstschilder Willem den Oude, waren de geestelijke ouders van het Programma ‘Ruimte voor de rivier’.*
Willem van Toorn is getuige-deskundige op de zitting d.d. 19.02.2019.

Je kunt het kortom niet iedereen naar de zin maken, maar wel iedereen uitnodigen mee te praten.

“Samen naar de feiten kijken. Dat ben ik steeds belangrijker gaan vinden. Twee slagen dieper gaan...mijn overtuiging is: wie zich in een land als dit wil voorbereiden op extreme weersomstandigheden, moet dat samen onder ogen zien. Want de effecten, zoals hoosbuien, raken de vezels van de samenleving.”

Deugt onze strategie tegen de effecten van klimaatverandering?

“Onze strategie is de scenario’s in kaart brengen. De zeespiegel zou deze eeuw kunnen stijgen met 35 centimeter of zomaar met één of twee meter. Maar we kiezen geen scenario. Alles wat we nu doen moet goed zijn, welk scenario er in 2100 ook blijkt uit te komen. En we houden zo lang mogelijk alle scenario’s open....”

Tegenover klimaatverandering sta je als Deltacommissaris machteloos.

De beste maatregel is mitigeren. De opwarming stoppen. Daar ga ik niet over. Wij moeten ons aanpassen. En de mate waarin we ons aanpassen, hangt af van de mate waarin het ons lukt die opwarming te beperken. Als we de afspraken van de klimaatconferentie in Parijs kunnen nakomen, dan is het zeker beheersbaar. Maar als dat niet lukt, en de temperatuurstijging doorschiet naar vier graden, dan wordt het wel erg ingewikkeld. Met welke strategie bescherm je over een eeuw dan Nederland?”

Tot zover de citaten. Ik word hier stil van. Zoveel wijsheid – rechtstreeks gesproken, dit in tegenstelling tot de *Nota van Beantwoording*.

Mijn beroep (p.10): **Hoe dan ook: het totaal aan afwijzende antwoorden is beangstigend.** HHNK heeft *niets* geleerd van de Zuiderdijk. Integendeel: het is nu nog erger.

Ellenlange stereotype antwoorden die steeds opnieuw het eigen introverte misleidende verhaal vertellen over deze noodzaak van versterking. Toch durft HHNK de woorden ‘participatie’ en ‘transparantie’ te gebruiken. Als het niet zo banaal was, en niet tot een dergelijk vergaande deformatie zou leiden van de cultuurhistorische Zuyderzeedijk en zijn landschappelijke omgeving aan land- en waterkant, zou het *gefundenes Fressen* voor cabaretiers zijn.p.10

HHNK wringt zich in de antwoorden op de 143 Zienswijzen in spaghetti-achtige bochten, ter rechtvaardiging van het negeren van de opdracht uit 2006: *een opdracht die HHNK verplicht niet alleen de veiligheid te waarborgen maar evenzeer een oeroude traditie: cultuurgeschiedenis en landschap van de 12de tot de 21ste eeuw.* Niet minder belangrijk dan de Hollandse schilderkunst en grafiek in het Rijksmuseum dat aan die traditie zijn betekenis ontleent. Cf. bijlage III, 94-97 p.7

Een voormalig lid van het bestuur van HHNK schreef recentelijk:

“Lezing van je beroepschrift en het boek van Piet Koning 1916 *Volendam onder water*, met name de strijd van de Zuiderzee-Vereniging vanaf eind 19de eeuw voor landakkers tegen zeeakkers, is voor mij een ontdekking. De Markermeerdijk is feitelijk een regionale kering, niet anders dan een dijk rond één van de meren in West-Nederland. Dat hier eisen van primaire keringen worden toegepast is daarmee in strijd. Dit Markermeer gebied onderscheidt zich daarin van het IJsselmeer. Het is eerder onderdeel van het rivierengebied. Alleen bij hoge waterstanden en rivierafvoeren zal het Markermeer gebied in gevaar kunnen komen door

verminderde vrij-uitstroming. Daartoe dient een pompgemaal in de Houtribdijk te komen, zoals het logisch is beredeneerd voor het IJsselmeergebied via de Afsluitdijk.

De Markermeerdijk dient dus afgewaardeerd te worden tot een regionale kering.

Het proces te komen tot een verbetering van primaire en regionale keringen is dus verkeerd gestart. Wel is daar een logica in te vinden. Regionale dijken zijn qua kosten volledig voor de regio. Primaire keringen worden bekostigd door alle waterschappen samen in het HWBP2, het rijk, en een 10% bijdrage van de regio. In dit geval HHNK.

Het is gunstiger voor de regio om opgenomen te worden in het HWBP-programma en later met een versterkte dijk alsnog in het regionale bestand te worden opgenomen. Dit verklaart ook de meeloopsheid van het algemeen bestuur. Haar afwegingskader is vooral financieel. Daar stem je de ingelanden mee tevreden. Voor de doorsnee ingelanden zijn de historische waarden minder primair in het vizier. Daartoe is er provinciaal en landelijk beschermende wetgeving gemaakt om teloorgang door financiële overwegingen te beperken. Maar deze beschermingsconstructies, vastgesteld door o.a. de Staten in de Provinciale verordeningen, zijn niet afdoende gebleken in dit proces. Daartoe dient de RvS hier in te grijpen om het proces van totstandkoming van dit waterstaatkundig project te herzien.

Watercompensatie: De afgelopen 20 jaar hebben waterschappen zich terecht sterk gemaakt, dat waar gebied wordt onttrokken aan het water, dit elders gecompenseerd dient te worden. Deze watercompensatie is in dit proces waar het “buiten”-water betreft, blijkbaar opeens niet meer van toepassing. Het Waterschap compenseert namelijk niet de door haar geplande oeverdijken. Minder oppervlakte is toch ook minder berging (ook in het Markermeer)?

Gemaal in plaats van dure maatregelen in regionale keringen

HHNK heeft uit kostenoverweging een besparing kunnen maken van zo'n 150 miljoen in het versterken van de regionale keringen door het gemaal *Mantel* bij Schardam te projecteren. Kostenbesparing gaf hier de doorslag om een veel effectiever boezemwaterbeheer mogelijk te maken. Ja, maar dat waren regionale kaders waar je niet kon meeliften met het HWBP. HHNKN is qua beleid niet consequent in de uitvoering ervan.

Zie hier wat opmerkingen na lezing beroepschrift Fons Elders voor RvS op 19-2-19.

.....

Het is opvallend hoeveel mensen zich uitspreken over en tegen het beleid van HHNK. Mijzelf verbaast meer en meer hoe de verantwoordelijke ministeries met RWS op de eerste plaats, het klaar gespeeld hebben om van een tertiaire kering een primaire te maken (2002). En vervolgens via de waterwet het Markermeer van ‘binnenwater’ tot ‘buitenwater’ te promoten. De juridische en semantische transformatie van een tertiaire kering naar een primaire is zo *planmatig* verlopen dat de vraag zich opdringt naar de achterliggende doelstelling(en). *Dat kan niet alleen veiligheid zijn*, want als dat zo zou zijn, verklaart het niet de hardnekkige strijd van HHNK, gesteund door het bestuur van de Provincie Noord-Holland en in 2018 door Gedeputeerde Staten N-H, om akkoord te gaan met het dijkversterkingsplan: zie Beroep p.1: *Mede voor de nieuwe generaties...*

Om niet in herhaling te vervallen en toch dit ongeloofwaardige proces vanaf 2006 te herleiden tot zijn kerntaak: de opdracht uit 2006, hierbij een samenvatting van de kerntaken van een waterschap.

“Wij betalen waterschapsbelasting voor de drie huidige taken van het waterschap: veilige dijken, schoon water, voldoende water. Veilige dijken, dat is de eerste taak van waterschappen. Dijken langs de zee en langs rivieren, kanalen en beken.”

Jaffe Vink, nrc 9-10 februari 2019.

Vink schrijft hoe het waterschap Noorderzijlvest – samen met Rijkswaterstaat en onder regie van de Deltacommissaris, werkt aan de verbetering van twaalf kilometer van de lange Groninger zeedijk bij Delfzijl: “hoger, sterker en breder. Dan is de dijk volgens de nieuwe normen van het Deltaprogramma bestand tegen klimaatverandering, zeespiegelstijging, bodemdaling en aardbevingen. Het dijklichaam kreeg te maken met de nieuwste intensive care van de ingenieurs: waterspanningsmeters en peilbuizen, sensoren die verzakking, vervorming, hoekverandering, trilling en temperatuurverschil waarnemen, een mobiele radar die het verschil meet en een satelliet die de hoogtes meet...Nu is de grote baggeraar aan de gang: 900.000 kuub zand, 500.000 kuub klei, 60.000 kuub asfalt.

De dijk bij Delfzijl wordt tien meter hoog.

Schoon water is de tweede taak” ...voldoende water de derde. Vervolgens steekt hij de loftrumpet voor *Water Natuurlijk*- ‘De groene stem in de waterschappen’.

Tot hier dit verhaal. Twaalf kilometer – een hoogte van 10 meter, waarvoor 1.460.000, kuub nodig zijn.

Voor de oeverdijken denken de baggeraars Boskalis c.s. aan 6 à 7 miljoen kuub.

Hoe kan dat? Waartoe dient dat?

Uitgaande van 1.460.000 kuub voor twaalf kilometer bij een hoogte van tien meter, kan men ruim 48 kilometer dijk bouwen, terwijl er geen sprake is van een dergelijke hoogte. Maar de hoeveelheid kuub wordt inzichtelijk als men uitgaat van 140 ha. aan oeverdijken, 40 procent asverschuivingen en strekdammen van 600 meter.

Hoe verhouden zich deze plannen tot de werkelijke behoeften en risico’s van deze tijd? Hoe verhoudt de geheimhouding rond de plannen zich tot een open maatschappij en democratisch toezicht? Hoe het buitenwerking stellen van letterlijk alle regelgeving in een NATURA 2000 gebied voor de periode van 5 à 6 jaar? Wat is het resultaat van het ontgrondingenbesluit waartegen ik bezwaar aanteken, als het fysiek tot onomkeerbare resultaten leidt, en de procedure voor de vaargeulen is opgerekt tot een diepte van 0.50 meter? Hoe kan men de ecologische gevolgen adequaat inschatten, terwijl de waterkwaliteit van het Markermeer zijn ondergrens bereikt heeft? Is hier nog sprake van behoorlijk bestuur? Is er nog sprake van publiek belang, zoals geformuleerd door mr. H.D. Tjeenk Willink? Zijn de genomen besluiten niet in strijd met de rechtszekerheid en rechtsbillijkheid, grondbeginselen van een rechtstaat en van een open maatschappij?

Men kan alles afdoen met formele redeneringen zonder acht te slaan op de werkelijke gang van zaken, waardoor ik kan schrijven:

Dan heeft men geen dictatuur meer nodig.

Niet veiligheid staat hier voorop maar mondiaal toerisme: 30 miljoen in 2030.

Het aantal vluchten zal volgens de huidige groei van jaarlijks 5 procent, in 15 jaar verdubbelen. Hoe denken Provincie N-H, G.S. N-H en HHNK over klimaatverandering?

VERKLARING door Adjiedj Bakas

We leven nu in the *Age of Anger*, oftewel het Tijdperk van Woede. De burgers zijn boos op overheden en instituties om vele verschillende redenen. Een factor is de toenemende ongelijkheid, ook in ons land. De 10% rijksten worden rijker terwijl voor middenklasse en arbeidersklasse geldt dat ze leven in het tijdperk van *de Grote Verarming*. In een wereld die steeds sneller voortraast hebben steeds meer burgers behoefte aan een lager tempo, meer rust en kleinschaligheid. Voor velen is de wereld te groot geworden, ze zoeken weer een hondenmand waarin ze zich kwispelend kunnen terugtrekken.

Het weekblad **The Economist** schrijft daarover: “ Complacency about the current world economy and the pace of globalisation is mistaken. Today’s trade tensions are compounding a shift that has been under way since the financial crisis in 2008-09. As we explain, cross-border investment, trade, bank loans and supply chains have all been shrinking or stagnating relative to world. Globalisation has given way to a new era of sluggishness.

Adapting a term coined by Dutch writer Adjiedj Bakas, we call it “Slowbalisation_”.

Tegelijkertijd zijn stress, eenzaamheid en depressie op dit moment endemisch in de Westerse wereld. Depressie is nu zelfs al zo endemisch als de Pest dat was in de Middeleeuwen. Maar van natuur, groen en water worden de mensen koest.

Het Noordhollandse natuurgebied dat Fons Elders c.s. willen redden kan een enorme bijdrage leveren aan stress reductie en depressiebestrijding onder Amsterdammers en andere Randstedelingen. Dat levert op middellange termijn veel meer op dan het gebied nu door een projectontwikkelaar te laten ontwikkelen en te verpesten met design bankjes etc. Mijn advies aan de overheid, op grond van het voorgaande, is dan ook: *bezint eer ge begint*.

Drs A. Bakas,
Trendwatcher

EEN OUDE DIJK – EEN NIEUW BEWUSTZIJN

Onder die titel schrijf ik in Zuyderzee en Zuyderzeedijk Alliantie aan Frits Palmboom: “Zie het IJsselmeergebied niet primair als landschap, maar als natuur. Landschappen behoren tot de cultuur; zee en grote meren tot de natuur.

Als 50% van Nederland alleen kan voortbestaan dankzij een dijk, dient de dijk niet alleen veiligheid te verschaffen, maar bovenal het icoon te zijn voor de co-existentie tussen natuur en mens zoals dit wereldwijd geldt in de overgang tussen land en water.

Iedere ruimte brengt een eigen tijdsbesef mee: de Afsluitdijk evoceert een ander tijdsbewustzijn dan de Houtribdijk die weer radicaal verschilt van de ruimtetijd van de Zuyderzeedijk, of het rivierenlandschap. *Dat maakt de Lage Landen zo uniek*. Dat tijdsbewustzijn in combinatie met veiligheid voor tenminste 50 tot 100 jaar raakt de essentie van Delta Programma 2015 en de taakstelling van HHNK.

RUIMTE en grensbewustzijn

De vormgeving van onze dijken als intermediair van land en water wordt daardoor meer dan utiliteitsopgaaf. Het raakt de geschiedenis van landwinning: *dijken, meer dan wegen, zijn de dragers van het collectieve geheugen*. De dijk evoceert het grensbewustzijn dat ieder mens in zich draagt: *waar een begin is, is een eind*. Dat besef roept emoties op, want de ervaring van schoonheid is verwant aan het besef van de vergankelijkheid van het leven, met name in de overgang naar zee en meren zonder horizon.

Die eindeloosheid en stilte maar ook wind en stormgeluiden versus die van de stad, confronteren een mens vanuit de grenzeloosheid van WATER met zijn eindigheid. WATER nodigt uit het hoofd leeg te maken; anders te voelen, niet te denken, deel te worden van die ruimte...dit is *ecologisch* bewustzijn.

Conclusie

Ik heb in het verweer van mr. E. Schippers geen inhoudelijke argumenten of teksten kunnen vinden die afwijken van die van HHNK. Dat kan ook moeilijk anders.

Mijn commentaar op de antwoorden van HHNK in de **Nota van Beantwoording**, raken, rechtstreeks of indirect, het verweer van mr. E. Schippers.

A.D.M. Elders / Fons

em. hoogleraar 'theorie van de levensbeschouwing'
initiator van de Zuyderzeedijk Alliantie
dir. elders special productions bv

www.fonselders.eu/projects/landscape/Zuyderzeedijk

Warder, 15 februari 2019, gemeente Zeevang